

Xulqi og‘ishgan o‘smirlar bilan ishlash va ularni korreksiya qilish

Aliqulova Marg‘uba Abdurasulovna
SAP 1-20 guruh Guliston Davlat universiteti

Annotatsiya: O‘smirlarda kechadigan jarayonlardan eng ko‘p uchraydigan xolat xulqiy og‘ishdir va aynan mana shu jarayon natijasida hozirgi kunda juda ko‘p jinoyatlar va suitsidlar kelib chiqmoqda. Bularga barham topib bunday holatlarni bartaraf etish pedagog va psixologlar uchun ma‘suliyatli vazilardan bo‘lishi va barcha harakat qilish kerak. Inson psixologiyasini bilishda, o‘z imkoniyati, iqtidorini anglay olish, faoliyatini tashqil etish, har qanday yosh davrida ham optimal ravishda ishga yaroqlilikni, turli o‘zgarishlarga psixologik jihatdan tayyorlikni ta‘minlash, yangicha fikrlash va tafakkur qilish, ro‘y berayotgan jarayonlarni ob‘ektiv va to‘g‘ri idrok qilish qobiliyatini rivojlantirish muammolari ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: Deviant, Yoshlar o‘rtasida xulq og‘ishi, psixologik jihat, pedagog va psixologlar, o‘smirlar, xulq-atvor.

Kirish:

Yoshlarda xulq og‘ishini oldini oluvchi ijtimoiy va psixologik omillarni o‘rganar ekanmiz, hozirgi kun uchun muhim hisoblangan ilmiy gipoteza(faraz)larni, bu sohaga doir nazariy ma‘lumotlarni amaliy faoliyatda qo‘llash mavzumizni yortishdagi ustuvor vazifa bo‘lib qolaveradi. Yoshlar o‘rtasida xulq og‘ishini barvaqt oldini olish to‘g‘risida nafaqat profilaktika idoralari, Ichki ishlar va Sog‘liqni saqlash, ta‘lim, sport va turizm, madaniyat vazirliklari tomonidan rioya qilingan ijtimoiy nazorat va cheklovlar pozitsiyasidan kelib chiqib qarash noo‘rin . Biz tomonimizdan yoshlar o‘rtasida o‘tkazilgan “Yoshlarda xulq og‘ishini oldini olish omillari sifatida nimalarni nazarda tutasiz?” nomli ijtimoiy-psixologik so‘rovnomamizda Oliy ta‘lim muassasalari talabalari, Probatsiya xizmati nazoratidagi xulqi og‘ishgan yoshlar faol ishtirok etdi

Zamonaviy dunyoda ijtimoiy ahamiyatga ega muammolardan biri jamiyatimiz oldida turgan deviant xulqli bolalar sonining o‘shishi va deviant xulq-atvor muammosi ayniqsa keskinlashuvidir. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko‘pincha o‘smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqarmoqda. Yoshlar adolatsizlikka, o‘rnatilgan axloqiy tamoyillarga qarshi isyon ko‘tarishmoqda. Ko‘pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobchi" ga, balki butun jamiyatga zarar yetkazadigan o‘ta xavfli shakllarga aylanadi. Avvalo deviant xulq-

atvor nimaligini bilish lozim. Deviant xulq - bu eng keng tarqalgan, umume'tirof etilgan, shuningdek, belgilangan me'yorlar va standartlardan chetga chiqadigan xatti-harakatlar. Psixologiyada deviant xulqatvorni ijtimoiy-psixologik va axloqiy me'yorlardan chetga chiqishni anglatadi. Og'ishlar jamiyat tomonidan qabul qilingan me'yorlarning buzilishi yoki o'ziga, jamoat farovonligiga va boshqalarga zarar etkazish bilan tavsiflanadi. Hozirgi vaqtda hayotning maqsadini moddiy farovonlikka erishish deb hisoblaydigan bolalar soni ko'paymoqda, ular har qanday holatda ham bunga intilishadi. Shu kabi bolalar uchun o'qish, mehnat ijtimoiy ahamiyati va qiymatini yo'qotdi. O'smirlar imkon qadar ko'proq imtiyozlar, imtiyozlar olishga, kamroq o'qishga, shuningdek ishlashga intilishmoqda. Yoshlarning bu pozitsiyasi vaqt o'tishi bilan jangari va ochiq shakllarga ega bo'lib, ko'pincha xatti-harakatlardagi og'ishlarni keltirib chiqaradigan yangi iste'molchilikni keltirib chiqaradi. O'smirlarning deviant xulqatvori mamlakatdagi iqtisodiy vaziyat bilan ham bog'liqdir. Buni voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilikning o'sib borayotgani ko'rsatib turibdi, bu vaziyatda mulk ko'pincha jinoyat obyekti hisoblanadi. O'smirlarning og'ishlari keng tarqalgan hodisa bo'lib, u etuklik va ijtimoiylashuv jarayoni bilan birga keladi, o'smirlik davrida o'sib boradi va 18 yoshdan keyin pasayadi. Og'ishlar ko'pincha bolalar boshqalar tomonidan tan olinmaslik natijasida paydo bo'ladi. O'smirlarning deviant xulq-atvori murakkab hodisa bo'lib, bu muammoni o'rganish turli xil fanlararodir. Ko'pincha, ba'zi bolalar maktab, oila va jamiyatning me'yorlari va me'yoriy talablarining buzilishiga e'tibor berishadi.

Axloqning zamonaviy talqini tashqi stimulgacha reaksiyalar to'lam i doirasidan anelia chetga chiqadi. Shunday qilib, psixologik lugatda axloq "tirik mavjudotga xos bo'lgan, ulaming ichki va tashqi faolligi vositasidagi atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirdir", deb talqin qilingan. Odamning tashqi faolligi ostida har qanday tashqi ko'rinish: harakat faoliyat, muomala, mulohaza, vegetativ reaksiyalar tushuniladi. Quyidagilar axloqning ichki tarkibi bo'lib hisoblanadi: motivatsiya va maqsad qocayish, kognitiv ishlov berish, hissiy reaksiyalar, o'z-o'zini boshqarish jarayonlari kabilar. Kelgusi muhokamalarda axloq tushunchasi ostida biz shaxsning individual xususiyatlari va shaxsning tashqi harakat hamda muomalasi shakhda ifodalanuvchi ichki faolligi bilan ijtimoiy muhit bilan o'zaro harakati jarayonini Uishunamiz. Inson axloqining birmuncha muhim xususiyatlaridan biri - bu uning o'z mohiyati bosyicha ijtimoiyligidir, u jamiyatga shakllanadi va amalga oshadi. Inson axloqining boshqa barqaror xususiyati - bu uning nutqiy boshqaruv va maqsad qo'yilganligi bilan mustahkam aloqasi hisoblanadi. Umuman, insonning axloqi uning ijtimoiylasbuvi jarayonini - jamiyatga integratsiyasini aks ettiradi. Ijtimoiylashuv, o'z navbatida,

individual xususiyatlarni hisobga olgan holda ijtimoiy muhitga moslashishni ko'zda tutadi. Moslashuv - individuallashuv jarayonlarining nisbati bo'yicha, shuningdek, jamiyatda shaxs mavqei yuzasidan ijtimoiy moslashuvning quyidagi variantlarini ajratish mumkin:

1-radikal moslashuv - shaxsning mavjud ijtimoiy hayotda o'zgarishi orqali o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

2-gipermoslashuv - shaxsning o'z oliy yutuqlari vositasida ijtimoiy hayotga ta'siri orqali o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

3-uygunlashgan moslashuv — shaxsning jamiyatda ijtimoiy talablarga orientatsiyasi vositasida o'z-o'zini ro'yobga chiqarishi;

4-konformistik moslashuv - individuallikni bostirish, o'z-o'zini ro'yobga chiqarishni birlashish hisobiga;

5-deviant moslashuv - mavjud bo'lgan ijtimoiy talab(me'yor)lardan chiqish vositasida o'z-o'zini ro'yobga chiqarish;

ijtimoiy psixologik moslashmaganlik (dezadaptatsiya) - o'z-o'zini ro'yobga chiqarish va moslashish jarayonlarini blokirovkalash holati.

Deviant xulq-atvor- bu umume'tirof etilgan me'yorlarga zid bo'lgan, ijtimoiy normalarni buzadigan va insoniyat jamiyati qoidalariga, faoliyati, urf-odatlar va an'alariga zid bo'lgan xatti-harakatlar. O'quvchilarning deviant xatti-harakati hozir juda keng tarqalgan va deyarli har bir maktabda kuzatiladi. Bu holat deviant xulq-atvor hodisasini sotsiologlar, o'qituvchilar, psixologlar, shifokorlar, huquq-tartibot idoralari xodimlarining diqqat markaziga qo'ydi. Ushbu og'ishning sababi talabalarning tashqi dunyo, ijtimoiy muhit va o'zlari bilan munosabatlari va o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarida yotadi. Shuning uchun deviant xulq-atvorning asosiy tushunchalari va nazariyalarini, asosiy yondashuvlarini ko'rib chiqish, uning mohiyatini va katalizatorlar kabi dinamikasiga ta'sir etuvchi omillarni tushunish muhimdir.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, antisotsial xulqli o'quvchi-yoshlar bilan ishlashda maktab tizimidai ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya "ijtimoiy-psixologik muammolari mavjud bo'lgan" bolalar va o'smirlarga nisbatan oilaviy va maktab depressiyalarini oldini olishga, nizoli vaziyatlarni hal qilishga, shuningdek, esa ularni o'quv faoliyatining sub'ekti sifatida tiklashga qaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L.M.Zyubin Tarbiyasi qiyin o‘quvchilar bilan olib boriladigan o‘quv-tarbiyaviy ishlar. T: O‘qituvchi 1997y.-216 b.
2. O.Kernberg Agressiya pri rastroystve lichnosti M: Nezavisimaya firma “Klass”., 1998g.-368 b.
3. Ayxorn Avgust Trudnyy podrostok M: Aprel Press: EKSMO-Press., 2001g.- 104 b.
4. M.Atadjanov,D.A.Saliyeva "Xulqi og‘ishgan bolalar psixologiyasi" Qo‘qon 2020y 3.
5. www.ziyouz.com.kutubxonasi